

HEGEDŰS IMRE JÁNOS

Asylum

Benedek Elek születésének 160. évfordulóján

Legendát, mítoszt termő-teremtő aforizmák, szállóigék koszorúzzák sugárzó alakját. Részben ő alapozta meg bölcs életigazságaival ezt a mítoszt, részben hívei, írófiai, tanítványai írták, vésték a halhatatlanság falára-falába élete, sorsa szentenciáit.

Csak azt írom le – mondta –, amit édes, jó szüleim és a gyermekek egyaránt zavartalanul olvashatnak.

Ez volt az ő ars poeticája. A puritán erkölcsöt stílusba vitte át.

Milyen súlyos vállalás! Hótiszta a cél, patyolat a morál, ami egyben korlát is. Saját maga számára felépített fal. Kerítés. Zabolázza az alkotás szédületét, a zsenialitás mámorát.

„Az arany középszeren felül soha nem emelkedék” – írta le többször az önértékelő mondatot.

*

„...csak az a valamennyire egész ember, kinek könnyű a toll, s nem nehéz – a kasza.”

Mit kezdünk ezzel?

Már nem írunk tollal. Sokan nem tudják, mi a kasza.

Vannak országok, amelyekben a kézírást nem tanítják az iskolában.

Ki tudja vállalni ezt manapság?

Senki. Vagy mégis? A spirál vonalát követve viszatérünk oda, ahonnan elindultunk?

Talán. Talán ott él, talán ott lappang a sóvárgás a mélytudatunkban, az ösztönvilágunkban, a zsigereinkben: egyesíteni a szellemi és a fizikai munkát.

Adjunk igazat a bölcsnek. Könnyű a toll, nem nehéz a kasza.

*

Milyen volt az ő szellemvilága, életfelfogása, valóslátása?

A legendák Elek apóját azoknak a sorsa érdekelte, izgatta, akiket a világ alsó bugyraiba süllyesztettek.

„Állj a védtelenek, gyengék közé, az erősek, hatalmasok oldalán harcolni nem virtus.”

Híres ez a manifesztuma. Felszólítás. Kiáltvány. A világkultúra szellemei vallották, cselekedték ugyanezt.

Lord Byron elment Görögországba, életét áldozta a török elnyomók, despoták elleni szabadságharcban.

Ezt úgy hívták egykoron: plebejus hevület. „A népel tűzön-vízen át!”

Ez volt a „népért síró bús-bocskoros nemes” fogcsikorgatása.

Újabb ok az elmélkedésre, töprengésre.

Miképpen álljunk ma a nép mellé, ha már nincs nép? Legalábbis sokan ezt vallják.

A demokrácia (népelvűség) a lélekben, a tudatban virágozik ki igazán.

Már életében közismert volt népimádata, meg is született halála évében (1929), kilencven évvel ezelőtt, a legismertebb szállóige. Kovács László írta nekrológiájában:

„Benedek Elek sokkal több és nagyobb, mint a művei.”

Ha keressük őt halála (1929) után kilencven évvel és születésének (1859) százhatvanadik évfordulóján, akkor nem elég a százötven kötetnyi életmű bön-gészése.

Akkor a személyiséglélektan, a szociológia, a szé-kely sors örvényeiben és legalább két évszázad történelmében kell alámerülni.

Sötét önkényuralom korszakában született.

A dualizmus faragta felnőtte, emberré.

És rebellissé.

Tudta, érezte, nincs minden rendben a csodálatos felvirágzásban.

Ahol minden rendben van, onnan nem tántorog ki másfélmillió ember az Újvilágba.

Nagyot kiáltott: „Halljátok, emberek?”

*

Történelmet is írt. Rendhagyó történelmet.

Rögeszmésen ragaszkodott ahhoz, hogy a történelem nem a dinasztiák, nem a koronás fők, és még nem is a nemesség történelme, hanem a nép küzdelme, izzadása, kínja, keserve, boldogsága, sarjadzása, görnyedezése a pálma súlya alatt.

*

Tudta, didereg a lélek, elsorvad az ember a társtalan-ságban.

Az egyén, akárcsak a magányos fa, derékba török a viharban. Az erdő erős, ellenáll, véd, óv.

„Ne félj, ne szégyelld szeretni a hazát! Ma a világ-polgárság a divat, de te ne hódolj e divatnak. Inkább légy ‚vad magyar’, mint ‚szelíd hazafi’. Mennél jobban

szaporodnak a szelíd hazafiak, annál inkább lesz szükség vad magyarokra” – írta fiának, Marcellnek.

Akkorát csapott a húrokra, ma is zeng bele a cimbalom.

Európa, ez a „bomlott cimbalom”. (Jelző Aranytól.)

*

Talán didergetően aktuális?

Talán egyértelmű az, amit több mint száz évvel ezelőtt írt, mondott, tanított?

A nemzet talpköve a család.

Hat gyereket nevelt föl nagyszerű asszonyával, Fischer Máriával.

Amelyik évben nem született unokája, búskomor képpel ült asztalhoz a híres Elek névnapokon. Megtörtént, mókából bepólyálták a családtagok az igencsak magasra nőtt, langaléta fiát, Jankót, s behozták az ünnepségre.

Íme, az unoka! Derüljön fel az arcod, Apus!

Tehát a gyerek. Tehát az utód.

A kontinens, a vén Európa „lenni vagy nem lenni” kérdése. Országok, kormányok, pártok csatáznak, vitáznak, s keresik a megújulás, a továbbélés útját, módját.

Benedek Elek egy évszázaddal előzte meg a korát. Írt, szervezett, szerkesztett, és személyes példát mutatott a magyarság, Magyarhon megújulására.

Szelleme, személyiségének kisugárzó ereje túlterjedt a családi fészek territóriumán. Az ország, Magyarország és a lecsontolt részek sokezres gyermek-seregének lett a Cimborával mindenki imádott Elek nagyapója.

Rendhagyó, egyedülálló tett, hősi cselekedet irodalomtörténetünkben.

Székelyföld apró falucskájában, Kisbaconban egy öreg, de soha meg nem vénülő, örökifjú ember, szál pennával, szerkeszt egy gyermekújságot, s azt izgalommal várja gyermek, szülő és nagyszülő Erdélyországban, Magyarországon, Felvidéken, Bácskában. Följegyezték, a családtagok kiálltak a kapuba, hogy ott vegyék át a postástól a Cimborát. Kikapkodták egymás kezéből, s adták kézzől kézre.

Ő, az erdélyi pátriárka így döngette azt a falat, amelyet Trianonban felállítottak.

Többen nevezték szálfának. Háborgó tengeren irányt mutató bójának. Sziklacsúcsnak. Erdély apostolának.

Helyénvaló summázások. Igaz állítások. Az volt ő. Benedek Elek, az ember.

*

De van életművét értékelő ítélet is.

Az író-fiak közül a legkedvesebb, Tamási Áron, Áronka – ragadványnevén Benjamin – egyetlen szóra bízta az irodalomtörténeti besorolást: *Mesekirály*.

Ez önmagában elég lenne. Lehetne. Boldogabb népek fiai ennyivel már bevonultak az örökkévalóságba. Grimm. Andersen. De Benedek Eleknek más sors adatott.

Trianon évében, 1920-ban még csak 61 éves. A népmesék hőseinek három napból áll egy esztendő. Szép stilisztikai, talán genetikát is kitapogató fordulat, formula ez a három nap. Három helyett hat jutott neki. A duplája. Azzal a konok szándékkal jött haza a metropolis fővárosból, Budapestről a parányi szülőfaluba, Kisbaconba, hogy ő onnan kimozdítja sarkából a világot. Már mint azt a világot, amit nekünk a nagyhatalmak ordasai meghagytak.

Ki is mozdította.

Megmozdult a szellem és a lélek sok tartománya.

A székely írók truppjával felült Thália kordéjára, s kultúrát, friss, új irodalmat vitt olyan falvakba, vidékekre, ahol még a madár sem jár.

*

Tétlenségben, passzív letargiában valóban elviselhetetlen az öregkor.

Benedek Elek fát ültetett, csemetét oltott, kaszált, lapot szerkesztett, írónemzedékeket istápol, miközben bokázva járta a csárdást unokáival a kisbaconi impozáns kúria teraszán.

Gerontológusok nélkül tudta, hogy lehet dinamizmussal, vidámsággal, életkedvvel fűgét mutatni az öregedésnek.

*

Romain Rolland írta Benedek Marcellnek a tragikus végről: „Szomorú a gyermekek számára – de szép.”

Milyen volt az a felemelően tragikus vég, amit a francia klasszikus szépnek nevezett?

1929. augusztus 16-án, egy órai kaszálás után levelet ír dolgozószobájában. Az agyvérzés úgy dönti le, mint katonát, mint szabadságharcost a lövedék. Az utolsó szó, amit még értelmesen leírt, a „*dolgozának*” volt. Nincs tökéletesebb végrendelet irodalmunkban. 1929. augusztus 17-én este, háromnegyed 10-kor halt meg. Felesége, titkos egyezségük értelmében, veronállal megmérgezte magát. A két koporsót Erdély legnagyobb írói viszik vállukon a sírhoz.

„A kis falu sír. Siratja nagy fiát” – írták a kisbaconiak a búzakaralásból font koszorú szalagjára.

*

Milyen legyen a recepciónk, a befogadó alapállásunk a születés 160-adik, s a halál 90-edik évfordulóján?

A jó görögök bizonyos templomokat asyllumoknak nevezték. Ha oda menekült az üldözött vagy a küzdelmeibe belefáradt ember, sérthetetlen volt. Menedékjogot nyert.

Legyen számunkra ez a csudaszép, dúsgazdag világ, Benedek Elek világa ilyen menedékhely. Asylum.

KAPITÁNY GÁBOR

A sienai dómnál

*Fény aranylik el a csikos falakon
Dicsőségnek szánta, aki fölemelte
A fény nem dicsőít, csupán simogat
Ettől válik szentté minden naplemente*

*De néha az ember is felér az éghez
Halálát a színek szépségébe zárva
A templomon ekként két irányból zeng át
Ég és föld egymáshoz intézett fohásza*

Jinjang

*Még fényes köröm a remény.
Marcangolni az életet
Noha már nem elég kemény.*

Még fényes köröm a remény.

*S már gyönyörű zene a csend.
Gyerekdalodhoz anyaként
Kölcsönadja a végtelent.*

Már gyönyörű zene a csend.